

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ІСНУВАННЯ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ В АСПЕКТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОГРАМ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Заборовський В.В.,
професор, доктор юридичних наук,
професор кафедри цивільного права та процесу
Ужгородського національного університету
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5845-7535>

Заборовський В.В. Щодо необхідності існування диференційованого підходу в аспекті визначення програм підвищення кваліфікації українських адвокатів в умовах цифровізації.

Дана стаття присвячена розкриттю сутності професійного обов'язку адвоката щодо підвищення своєї кваліфікації насамперед через призму права адвоката щодо вибору видів такого підвищення та шляхом з'ясування доцільності існування різноманітних програм спрямованих на її підвищення. Аргументується необхідність існування програм підвищення кваліфікації різного роду, які б враховували насамперед досвід адвоката (для тих, які мають досвід здійснення адвокатської діяльності та молодих адвокатів).

В рамках даної статті було досліджено зміст та проблеми реалізації програми щодо підвищення кваліфікації молодими адвокатами. Розкривається досвід зарубіжних країн, як щодо визначення взагалі категорії «молодий адвокат», так і особливостей програм щодо підвищення їх кваліфікації. Акцентується увага на необхідності розроблення саме Вищою школою адвокатури Національної асоціації адвокатів України Модульної програми «Молодий адвокат» та безкоштовності її проходження, враховуючи сплату такими адвокатами внесків саме на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, одним із основних обов'язків якого є підтримання високого професійного рівня адвокатів.

В статті також акцентується увага на доцільності затвердження програм підвищення кваліфікації і для інших осіб, які мають те чи інше відношення до здійснення адвокатської діяльності. Робиться висновок щодо позитивності розроблення Вищою школою адвокатури Національної асоціації адвокатів України спеціальних, адаптаційних курсів (інструктажів) підвищення кваліфікації для стажистів, помічників адвокатів і осіб, у випадку поновлення їх права на заняття адвокатською діяльністю та доступність їх проходження (в режимі онлайн).

Для досягнення поставленої мети, автором були застосовані характерні для правової науки методи, а саме дослідження проводилося із застосуванням насамперед системно-структурного та порівняльно-правового методів, а також діалектичного методу пізнання правової дійсності.

Ключові слова: правовий статус адвоката; адвокатська діяльність; професійний обов'язок адвоката; права адвоката; підвищення кваліфікації адвоката; програми підвищення кваліфікації; молодий адвокат; помічник адвоката; стажування.

Zaborovsky V.V. Regarding the need for a differentiated approach in the aspect of determining programs for improving the qualifications of Ukrainian lawyers in conditions of digitalization.

This article is devoted to revealing the essence of a lawyer's professional duty to improve his qualifications, primarily through the prism of the lawyer's right to choose the types of such improvement and by clarifying the feasibility of the existence of various programs aimed at its improvement. The necessity of various types of professional development programs that would primarily take into account the lawyer's experience (for those who have experience in practicing law and young lawyers) is argued.

Within the framework of this article, the content and problems of the implementation of the program for improving the qualifications of young lawyers were investigated. The experience of foreign countries is revealed, regarding both the definition of the «young lawyer» category in general, and the specifics of

the programs for improving their qualifications. Attention is focused on the need for the Higher School of Advocacy of the National Bar Association of Ukraine to develop the «Young Lawyer» modular program and to make it free of charge, taking into account the payment of contributions by such lawyers specifically to ensure the implementation of lawyer self-governance, one of the main duties of which is to maintain a high professional level of lawyers.

The article also focuses on the expediency of approving training programs for other persons who have one or another relation to the practice of advocacy. A conclusion is made regarding the positive nature of the development by the Higher School of Advocacy of the National Association of Lawyers of Ukraine of special, adaptation courses (instructions) of professional development for interns, assistant attorneys and individuals, in case of renewal of their right to engage in advocacy and the availability of their completion (online).

To achieve the goal, the author used the methods characteristic of legal science, and the research was conducted primarily using systemic-structural and comparative-legal methods, as well as the dialectical method of learning legal reality.

Key words: legal status of a lawyer; advocacy; professional duty of a lawyer; lawyer's rights; professional development of a lawyer; professional development programs; young lawyer; lawyer's assistant; internship.

Актуальність теми. Професійні обов'язки адвоката, поряд з правами, гарантіями та його відповідальністю є вихідними елементами правового статусу адвоката [1; 2; 3]. Без сумніву, серед професійних обов'язків адвоката важливе місце займає його обов'язок підвищувати свою кваліфікації, правова природа якого була предметом нашого наукового пошуку. [4; 5; 6; 7; 8]. В той же час, враховуючи насамперед специфіку безпосередньо адвокатської професії (зокрема, в розрізі необхідності здійснення всіх видів адвокатської діяльності саме на професійній основі), а також значну чисельність адвокатської спільноти в Україні, необхідним є саме диференційований підхід щодо визначення можливих способів (програм) підвищення кваліфікації адвокатами (враховуючи, зокрема їх досвід), а отже, розроблення відповідних комплексних програм, враховуючи насамперед і його професійне право щодо вільного вибору видів підвищення такої кваліфікації.

Актуальність теми даного дослідження проявляється також й в тому, що особливий підхід щодо підвищення кваліфікації має місце й в аспекті молодих адвокатів, а також відносно осіб, що тісно пов'язані із адвокатською діяльністю загалом (помічників адвокатів, осіб, що проходять стажування тощо).

Аналіз наукових публікацій. Проблема з'ясування правової природи професійного обов'язку адвоката щодо підвищення кваліфікації була предметом наукової розвідки багатьох науковців. Серед вчених, які досліджували зміст окремих програм щодо підвищення кваліфікації адвокатів, доцільно виокремити праці В. Гвоздій, М.О. Женіної, А.В. Іванцової, Г. Ковбасінської, В.О. Святоцької, Г. Тангаза, С.Я. Фурси, Є.І. Фурси та інших.

Метою даної статті є розкриття сутності такого професійного обов'язку адвоката як підвищення ним своєї кваліфікації насамперед через призму права адвоката щодо вибору видів такого підвищення та шляхом з'ясування доцільності існування різноманітних програм спрямованих на її підвищення. Основними завданнями автор ставить перед собою: проаналізувати нормативне закріплення професійного обов'язку адвоката щодо підвищення своєї кваліфікації в ракурсі необхідності існування різного роду програм підвищення кваліфікації адвокатів; розкрити досвід зарубіжних країн насамперед щодо підвищення кваліфікації молодих адвокатів; з'ясувати проблемні питання щодо підвищення кваліфікації помічниками адвокатів тощо.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи насамперед специфіку правового статусу адвоката, багатогранність видів можливої професійної його діяльності та їх значну чисельність в Україні (на 8 листопада 2022 року в Єдиному реєстрі адвокатів України було зареєстровано майже 65,5 тисячі адвокатів [9]), має бути диференційований підхід щодо підвищення кваліфікації адвокатами (враховуючи, зокрема їх досвід) та розроблені відповідні комплексні програми.

Позитивним в цьому аспекті є положення Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України [10] (п. 18), відповідно до якого адвокати до досягнення ними трьох річного адвокатського стажу зобов'язані пройти Модульну програму «Молодий адвокат» (розробляється та реалізовується Вищою школою адвокатури НААУ). Крім цього, такі адвокати повинні отримати підвищену мінімальну кількість залікових балів, а саме 48 за перші три роки їх професійної діяльності (не менше ніж 16 за рік, у порівнянні із 10 для інших адвокатів). Слід відмітити, що у 2022 році,

внаслідок військової агресії РФ проти нашої держави, рішенням Ради адвокатів України було призупинено дію положень вищезазначеного порядку щодо необхідності отримання адвокатом (в тому числі й молодим адвокатом) відповідної кількості залікових балів протягом календарного року до 31 грудня [11].

На сайті Вищої школи адвокатури НААУ (<https://www.hsa.org.ua/events?type=required>), серед обов'язкових курсів зазначені тільки спеціальний курс-інструктаж введення в професію помічника адвоката, адаптаційний курс в професію адвоката для стажистів та спеціальний курс з підвищення кваліфікації у випадку поновлення права на заняття адвокатською діяльністю, кожний з яких складається з 7 модулів, що ґрунтуються на окремих темах (ціна кожного такого курсу 2999 грн (зі знижкою на сьогодні 1999 грн.)). Серед таких обов'язкових курсів відсутня Модульна програма «Молодий адвокат». В той же час, серед акредитованих постійних заходів з підвищення кваліфікації адвокатів на інтернет-платформі Центру акредитації ВША НААУ передбачені 2 заходи: онлайн-курс «Інтенсив молодого адвоката» та «Базовий курс молодого адвоката». Оператором обох курсів є Товариство з обмеженою відповідальністю «Юридичний портал «Ратіо Деціденді», а його проходження передбачає отримання мінімально необхідних на рік 16 залікових балів (в тому числі 2 бали з адвокатської етики) та його ціна на сьогодні становить 3850 грн.

Слід відмітити, що обов'язок пройти Модульну програму «Молодий адвокат», для осіб які лише набули статусу адвоката не є нововведенням діючого Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України, оскільки був передбачений і попереднім, але в порівнянні з Порядком від 14 лютого 2019 року, було збільшено час виконання такого обов'язку з 1 до 3 років. Особливі вимоги до молодих адвокатів були характерні ще для адвокатури радянського періоду. Досліджуючи даний період функціонування адвокатури М.О. Женіна звертає увагу на діяльність комісії з якості, що складалася зазвичай із завідувачів юридичних консультацій та найбільш досвідчених адвокатів. Особливий контроль, за її твердженням, було встановлено за якістю роботи молодих адвокатів, щодо яких проводилися комплексні перевірки після першого року самостійної роботи (вони змушені були відвідувати спеціальні збори, де висвітлювалися недоліки, зловживання, порушення, які допускаються адвокатами під час виконання їх професійного обов'язку) [12, с. 168-169]. На молодого адвоката, яким вважався адвокат в перші п'ять років своєї професійної діяльності, покладался обов'язок більш інтенсивно підвищувати кваліфікацію (незалежно від наявності стажу в юриспруденції, протягом перших 5 років необхідно було проходити 8 годин підвищення кваліфікації кожного місяця, і це був обов'язок, який не можна було обійти) [13].

Особливі програми для молодих адвокатів передбачені в багатьох країнах світу. Так, у багатьох штатах США діють програми «нових адвокатів», які призначені для отримання нової кваліфікації до «прикладного професіоналізму» («applied professionalism»). Основна мета цих програм полягає у намаганні навчити нових (молодих) адвокатів базовим навичками, необхідними для їх професійної діяльності [14]. Обов'язкові програми підвищення кваліфікації затверджені для адвокатів Ірландії (всі нові адвокати повинні пройти відповідну програму, яка спеціально розроблена для охоплення багатьох галузей права, процедурного права та різних сфер практичної діяльності адвоката [15], соліситорів Англії та для адвокатів багатьох інших країн світу.

Крім цього, ряд країн світу, подібно до України, встановлюють підвищену мінімальну кількість годин (кредитів), які має отримати молодий адвокат, передбачаючи при цьому, різний віковий критерій для визначення його як такого (як правило від 3 до 5 років). Так, литовський адвокат, який працює менше 5 років має отримати 6 кредитів, у порівнянні з 3 кредитами, що мінімально необхідні для інших адвокатів (п. 3 рішення Ради адвокатів Литви «Про розвиток кваліфікації адвокатів та помічників адвокатів» [16]. Протягом перших 5 років адвокатської діяльності підвищену мінімальну кількість кредитів має отримати і нігерійський адвокат (24 кредит, у порівнянні із 18 для інших) [17]. Натомість, подібно до українського, підвищена кількість необхідних годин для адвоката зі стажем менше 3 років передбачена і російським законодавством (40 годин є необхідними для підвищення кваліфікації російського адвоката зі стажем менше 3 роки, тоді як для інших – 30 [18]).

На необхідність диференціювання заходів з підвищення кваліфікації, відповідно до різних категорій адвокатів (залежно від рівня їх кваліфікації) вказують і С.Я. Фурса та Є.І. Фурса, а саме для: адвокатів, які бажають підвищувати свою кваліфікацію і мають високий рівень кваліфікації (мають бути створені невеликі групи з досвідченими лекторами, де вони здатні будуть дискутувати, підвищувати теоретичні знання); для адвокатів, що відносяться до середньостатистичної групи адвокатів

(можуть зацікавити «новинки» з судової практики, тенденції розвитку законодавства тощо); та адвокатів, які не бажають витратити свій час і зусилля на підвищення кваліфікації, але їх зобов'язують проходити підвищення кваліфікації (інформація щодо аналізу практики застосування до адвокатів різних видів відповідальності, включаючи, дисциплінарну, адміністративну та кримінальну тощо) [19, с. 55-56].

Все це вказує на доцільність існування програм підвищення кваліфікації різного роду, які б враховували насамперед досвід адвоката (для тих, які мають досвід здійснення адвокатської діяльності та молодих адвокатів). Існує необхідність у затвердженні програм підвищення кваліфікації також для інших осіб, які мають те чи інше відношення до здійснення адвокатської діяльності. Так, відповідно до положень ст. 31 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» право на зайняття такою діяльністю може бути зупинено, зокрема і у випадку подання адвокатом відповідної заяви про це. Протягом строку, на який було зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, адвокат не має права займатися такою діяльністю та на нього не поширюються ряд професійних обов'язків, в тому числі підвищувати свою кваліфікацію та сплачувати членські внески. В діючому на сьогодні Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України закріплена норма, за якою якщо таке зупинення було на строк більше одного року, то адвокат зобов'язаний пройти спеціальні курси підвищення кваліфікації. Такий курс розроблений Вищою школою адвокатури НААУ та має назву – Спеціальний курс з підвищення кваліфікації у випадку поновлення права на заняття адвокатською діяльністю (<https://www.hsa.org.ua/adaptatsijnjy-kurs-v-profesiyu-advokata-dlya-stazhystiv-3>), проходження, якого відбувається у режимі онлайн та в зручний час протягом одного місяця з моменту замовлення.

Одним із етапів набуття статусу адвоката є проходження стажування, яке полягає по факту у завершальній перевірці готовності особи самостійно здійснювати адвокатську діяльність на професійній основі. Стажування проходить особа після складення нею кваліфікаційного іспиту, та яке триває шість місяців. Відповідно до п. 5.16 Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (нова редакція) [20], у період проходження стажування (зазначених 6 місяців) стажист зобов'язаний прослухати адаптаційний курс в професію адвоката у Вищій школі адвокатури НААУ, яка забезпечує проходження такого курсу через свій веб-сайт онлайн з використанням сучасних інтернет-технологій (<https://www.hsa.org.ua/adaptatsijnjy-kurs-v-profesiyu-advokata-dlya-stazhystiv/>).

Слід відмітити, що ч. 5 ст. 10 вищевказаного Закону закріплена норма, за якою особи, які мають стаж роботи як помічника адвоката не менше одного року за останні два роки перед звернення щодо допуску до складення кваліфікаційного іспиту, звільняються від проходження стажування. П. 2.1. Положення про помічника адвоката [21], ним може бути особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою та прослухала спеціальний курс-інструктаж введення в професію помічника адвоката у Вищій школі адвокатури НААУ (<https://www.hsa.org.ua/adaptatsijnjy-kurs-v-profesiyu-advokata-dlya-stazhystiv-2/>).

Висновки. Вказане дає нам можливість дійти висновку про, з одного боку, позитивність розроблення Вищою школою адвокатури НААУ спеціальних, адаптаційних курсів (інструктажів) підвищення кваліфікації для стажистів, помічників адвокатів і осіб, у випадку поновлення їх права на заняття адвокатською діяльністю та доступність їх проходження (в режимі онлайн), а з іншого – певну дискусійність питання щодо їх платності (зокрема, у відношенні до стажистів адвоката, враховуючи сплату ними внеску за проходження стажування). Зовсім іншим є питання про необхідність розроблення саме Вищою школою адвокатури НААУ Модульної програми «Молодий адвокат» та безкоштовність її проходження, враховуючи сплату такими адвокатами внесків саме на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, одним із основних обов'язків якого є підтримання високого професійного рівня адвокатів.

Список використаних джерел:

1. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні: *дис. ... докт. юрид. наук*: 12.00.10. К., 2017. 577 с.
2. Заборовський В.В., Бисага Ю.М., Булеца С.Б. Правовий статус адвоката: проблеми теорії та практики: *монографія*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 650 с.

3. Заборовський В.В. Структура правового статусу адвоката: дослідження сутності елементів, які є передумовами його виникнення або ж є дотичними до нього. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 39. Т. 2. С. 110–115.
4. Заборовський В.В., Фазикош В.Г., Семерак О.С. Підвищення кваліфікації адвоката як один із його професійних обов'язків: загальні положення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 70. С. 444–449. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.70.71/>
5. Заборовський В.В. Інститут підвищення кваліфікації адвоката: історичний аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 377–382. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.70/>
6. Заборовський В.В. Підвищення кваліфікації адвоката через призму міжнародних стандартів адвокатури. *Science as a basis for the development of modern countries: collection of theses of scientific and methodical reports of international scientific-practical conference (Bratislava (Slovakia), Slovakia, January 27-29, 2022)*, 2022. Р. 66–69.
7. Заборовський В.В. Деякі проблемні питання формування системи підвищення кваліфікації українських адвокатів. *Освіта та наука в умовах війни: конституційно-правові стандарти та сучасні українські реалії: матеріали Міжнародного круглого столу (м. Ужгород, 22 вересня 2022 р.)*. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2022. С. 63–68.;
8. Заборовський В.В. Підвищення кваліфікації як один з професійних обов'язків адвоката. *Organization of educational process for legal education applicants, innovative teaching methods in higher education institutions of Ukraine and EU: materials scientific and pedagogic Internship proceeding (Frankfurt an der Oder (Republic of Germany), 28 October – 6 December , 2019)*. Frankfurt an der Oder: European University Viadrina Frankfurt (Oder), 2019. Р. 64–68.
9. Гвоздій В. У 2022 році до лав адвокатської спільноти долучилося майже 3 тисячі адвокатів. URL: <https://advokatpost.com/u-2022-rotsi-do-lav-advokatskoi-spilnoty-doluchylosia-majzhe-3-tysiachi-advokativ-valenty-n-hvozdi-j/>.
10. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України (нова редакція), затверджений Рішенням Ради адвокатів України від 03.07.2021 № 63. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr063871-21#Text>.
11. Про призупинення дії пунктів 19, 20 Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України на період дії воєнного стану в Україні: рішення Ради адвокатів України від 16.03.2022 року № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0030871-22#n9>.
12. Женина М.А. Повышение профессионального уровня адвоката как способ предотвращения дисциплинарного правонарушения. *Бизнес в законе*. 2009. № 3. С. 168–171.
13. Ковбасінська Г. Нова система підвищення кваліфікації вирішує проблему «гонитви за балами». 2019. URL: <https://unba.org.ua/publications/print/4674-galina-kovbasins-ka-nova-sistema-pidvishennya-kvalifikacii-virishue-problemu-gonitvi-za-balami.html>.
14. Tangaza H. International Approaches to Ongoing Competence. A report for the LSB (march 2021). URL: <https://legalservicesboard.org.uk/wp-content/uploads/2021/05/International-approaches-to-Ongoing-Competence.pdf>.
15. Ireland. The map of Continuing Legal Education in Europe. URL: www.eccle.eu/european-center-for-continuing-legal-education/.
16. Dėl advokatų ir advokatų padėjėjų kvalifikacijos tobulinimo ir: sprendimas Advokatų taryba Lietuvos advokatūraiо. 2020. URL: https://www.advokatura.lt/uploads/Documents/document_190/Advokatu-ir-advokatu-padejeju-kvalifikacijos-tobulinimo-ir-vertinimo-.pdf.
17. Rules of professional conduct for legal practitioners. URL: <https://edojudiciary.gov.ng/wp-content/uploads/2016/10/Rules-Of-Professional-Conduct-For-Legal-Practitioners-2007.pdf>.
18. Стандарт профессионального обучения и повышения профессионального уровня адвокатов и стажеров адвокатов. Утвержден IX Всероссийским съездом адвокатов от 18 апреля 2019 г. URL: <https://fparf.ru/documents/fpa-rf/documents-of-the-congress/the-standard-of-professional-training-and-improvement-of-professional-level-of-lawyers/>.
19. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Підвищення кваліфікації адвокатів в контексті навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти. *Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Другої міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 15 грудня 2020)*. Харків, Україна: Право. С. 51–58.

20. Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю нова редакція, затверджено Рішенням Ради адвокатів України від 01 червня 2018 року № 80. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2020-11-17-polozhennya-121_5fc64e07e0a02.pdf.
21. Положення про помічника адвоката, затверджено рішенням Ради адвокатів України від 25 вересня 2015 року № 113. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2018-09-08-polozhennya-140_5bbc6f2dba29f.pdf.